

พลวัตอัตลักษณ์ข้ามรุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทยร่วมสมัย:
การศึกษาผ่านภาพยนตร์เรื่อง “หลานม่า”

Intergenerational Identity Dynamics of Overseas Chinese in Contemporary Thai Society: A Study through the Film "How to Make Millions Before Grandma Dies"

อรรฉรา ไชยอนันต์สิน¹, วรชมน เสริมชวितกุล², รพีพร เพ็ญเจริญกิจ³,
ชัชชดา จิระนันท์พิร⁴, สวี จิง⁵, และ สิริวรรณพิชา ธนจิราวัฒน์^{6*}

Atchara Chaianansin¹, Wassamon Sermchuvitkul², Rapheephorn Pencharoenjit³,
Chatchuda Jiranuntiphon⁴, Xu Jing⁵, and Zirivarnphicha Thanajirawat^{6*}

^{1,2,6}คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี กรุงเทพมหานคร

^{3,4}คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี กรุงเทพมหานคร

⁵สถาบันเทคโนโลยีปิโตรเคมีแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) กรุงเทพมหานคร

^{1,2,6}Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Bangkok, Thailand

^{3,4}Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Bangkok, Thailand

⁵Beijing Institute of Petrochemical Technology, China

*Corresponding author, email: zirivarnphicha@rmutr.ac.th

Received: 19 Mar 2026, Revised: 14 Apr 2026, Accepted: 7 Apr 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาพลวัตอัตลักษณ์ข้ามรุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทยร่วมสมัยผ่านการวิเคราะห์ภาพยนตร์เรื่อง “หลานม่า” (2567) โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยบทภายใต้กรอบแนวคิดการศึกษาพลวัตถิ่น ทฤษฎีความเป็นลูกผสม และแนวคิดอัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการ ผู้วิจัยวิเคราะห์ฉากสำคัญจำนวน 12 ฉาก ครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ พิธีกรรม ระบบเครือญาติ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ผลการศึกษาสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้ 1) การถ่ายทอดและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมข้ามรุ่น พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาม่ากับเอ๋มเป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมความกตัญญู และการสืบทอดกิจการ โดยการเรียนรู้การปฏิบัติ เช่น การทำโจ๊ก เป็นสัญลักษณ์ของการส่งต่อวัฒนธรรมและความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น 2) บทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ พบว่า แม้ผ่านกระบวนการกลมกลืนทางโครงสร้าง แต่ยังรักษาแก่นวัฒนธรรมไว้ผ่านพิธีกรรม เช่น กงเต็ก การเลือกฮวงซุ้ย และการงดบริโภคเนื้อวัว โดยมีการปรับให้สอดคล้องกับบริบทไทย และ 3) พลวัตของการผสมผสานทางวัฒนธรรม พบว่า อัตลักษณ์จีนโพ้นทะเลพัฒนาเป็นรูปแบบลูกผสมที่เกิดจากการเจรจาต่อรองระหว่างความเป็นจีนกับความเป็นไทย คนรุ่นใหม่มีได้ปฏิเสธรากเหง้าหากเลือกดีความและปรับความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัย

† เหตุผลการถอนบทความ: พบข้อผิดพลาดสำคัญในบทความภายหลังการตีพิมพ์

Abstract

Reason for Retraction: A Significant Error Was Identified in the Article After Publication

in con Chinese
Before millions
studies, hybridity theory, and identity as process frameworks, the researcher analyze
12 key scenes across four dimensions: rituals, kinship systems, beliefs, and
intergenerational relationships. Findings reveal that 1) intergenerational cultural
transmission: The Amah-M relationship serves as a channel for transmitting filial piety
values and business succession, with practical learning such as job making symbolizing
cross-generational cultural transfer. 2) role of rituals and beliefs in identity
maintenance: Despite structural assimilation, core cultural elements are preserved
through rituals such as Gong Tek ceremonies, Feng Shui-guided burial selection, and
beef abstinence, adapted to Thai contexts. 3) cultural hybridity dynamics: Thai-Chinese
identity has evolved into a hybrid form through negotiations between Chineseness and
Thainess, where younger generations reinterpret rather than reject their cultural roots,
adapting meanings to contemporary contexts.

Keywords: Overseas Chinese, Intergenerational identity, Hybridity, Diaspora studies,
Contemporary Thai Cinema

บทนำ

ภาพยนตร์ได้เป็นเพียงสื่อเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากยังเป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม”
ที่บทบาทในการผลิตซ้ำโครงสร้างและสะท้อนภาพตัวแทนของสังคม ค่านิยม และอัตลักษณ์ของผู้คน
ในแต่ละยุคสมัยอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่ Benedict Anderson (1983) เสนอแนวคิดเรื่อง “ชุมชน
จินตกรรม” (imagined communities) ว่า “ชาติ” มิได้ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ หากเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น
ผ่านจินตนาการร่วมกันของผู้คนในสังคม ภาพยนตร์ที่ว่าด้วยชีวิตครอบครัวและชุมชนจึงเป็นพื้นที่
สำคัญที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้าถึงประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรม ตลอดจนทำความเข้าใจพลวัต
ของอัตลักษณ์และความทรงจำร่วม

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ประเด็นอัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย
ได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างต่อเนื่อง รัชกฤษ วงษ์วิลาส (2566) ศึกษาคนจีนโพ้นทะเลกับ
อัตลักษณ์ชายขอบในกวินพันธ์ขนาดสั้นของเจิ้งซิน พบว่า อัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลถูกนำเสนอ
ในฐานะ “ชายขอบ” ที่ต้องเจรจาต่อรองกับวัฒนธรรมหลัก ในขณะที่งานของ ปริญญา มงคลพาณิชย์

และชุดิมา เข้มเจริญ (2565) ศึกษามุมมองที่มีต่ออัตลักษณ์จีนในสังคมไทยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า คนรุ่นใหม่มีการรับรู้อัตลักษณ์จีนที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน โดยเน้นความเป็นลูกผสมมากกว่าความเป็นจีนบริสุทธิ์ นอกจากนี้ นันทภัชอร ภูมิธรรมรัตน์ (2566) ศึกษาการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีน ในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ พบว่า สื่อมีบทบาทสำคัญในการสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน อย่างไรก็ตามการศึกษาอัตลักษณ์จีนผ่านภาพยนตร์ไทยร่วมสมัยยังมีจำกัด โดยเฉพาะในมิติความสัมพันธ์ข้ามรุ่นและการถ่ายทอดวัฒนธรรม

ในบริบทนี้ ภาพยนตร์เรื่อง "หลานม่า" (2567) นับเป็นผลงานร่วมสมัยที่ได้โดดเด่นในการถ่ายทอดวิถีชีวิตและโครงสร้างความสัมพันธ์ของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ผ่านเรื่องราวความผูกพันระหว่าง "อาม่า" กับ "หลานชาย" อันทำหน้าที่เป็นภาวตัวแทนของความสัมพันธ์ข้ามรุ่น (intergenerational relationship) ระหว่างผู้อพยพรุ่นแรกกับคนรุ่นใหม่ที่เกิดที่ไทยและเติบโตในสังคมไทย ภาพยนตร์เรื่องนี้ประสบความสำเร็จอย่างสูงทั้งในแง่รายได้และคำวิจารณ์ สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ข้ามรุ่นในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนยังคงเป็นหัวข้อที่สังคมไทยให้ความสนใจ

การอพยพของชาวจีนเข้าสู่ดินแดนไทยมีบันทึกมาอย่างยาวนานนับศตวรรษ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยต่อเนื่องมาจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง Skinner (1957) และเกษียร เตชะพีระ (2537) ได้อธิบายบทบาทของชาวจีนในฐานะพลังทางเศรษฐกิจและเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญในสังคมไทย พร้อมทั้งชี้ให้เห็นกระบวนการกลืนกลืน (assimilation) ภายใต้นโยบายรัฐไทยที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ อย่างไรก็ตาม การกลืนกลืนนี้ไม่ได้หมายถึงการสูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม หากเป็นกระบวนการต่อรองและผสมผสาน (hybridity) ระหว่างความเป็น "จีน" และ "ไทย" ซึ่งดำเนินไปควบคู่กัน

ท่ามกลางบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งจากโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจดิจิทัล และวัฒนธรรมสมัยนิยม คนรุ่นใหม่ที่มีเชื้อสายจีนจำนวนมากเริ่มมีวิถีชีวิตและกรอบความคิดที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน การเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ (negotiating identity) ระหว่างความเป็น "จีน" และ "ไทย" จึงทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการ (identity process) ของ Bhabha (1994) ได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า อัตลักษณ์มิได้หยุดนิ่ง หากเกิดขึ้นใน "พื้นที่ระหว่าง" (third space) ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการสร้างความหมายใหม่ผ่านการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ดังนั้น การศึกษาภาพยนตร์เรื่อง "หลานม่า" ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงการวิเคราะห์เรื่องเล่าครอบครัว หากเป็นการสำรวจพลวัตของชุมชนจีนโพ้นทะเลในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งในด้านความขัดแย้ง การปรับตัว และความพยายามธำรงรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การถ่ายทอดและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลข้ามรุ่นในสังคมไทย ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร "อาม่า" และ "เอ็ม" ในภาพยนตร์เรื่อง "หลานม่า"
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพิธีกรรม ความเชื่อ และระบบเครือญาติในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนภายใต้บริบทการกลมกลืนทางวัฒนธรรม
3. เพื่อวิเคราะห์พลวัตของการผสมผสานทางวัฒนธรรม (hybridity) ระหว่างความเป็นจีนและความเป็นไทยที่ปรากฏในภาพยนตร์

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดการศึกษาการพลัดถิ่น (Diaspora Studies)

การศึกษาการพลัดถิ่นช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนจีนโพ้นทะเลในฐานะชุมชนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางจุดเชื่อมต่อระหว่าง "บ้านเกิด" และ "ประวัติศาสตร์" และ "บ้านปัจจุบัน" Clifford (1994) ได้ให้มุมมองว่า Diaspora ไม่ได้หมายถึงเพียงการกระจายตัวของผู้คนทางกายภาพเท่านั้น แต่คือเครือข่ายความทรงจำและการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ข้ามพรมแดนอย่างเหนียวแน่น

Hall (1990) เสนอว่าอัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลมิใช่สารัตถะที่หยุดนิ่งหรือคงที่ (fixed essence) หากแต่เป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความทรงจำ

การเคลื่อนย้ายและการเผชิญกับบริบททางสังคมใหม่ ในบริบทประเทศไทย Ma (2015) ได้สำรวจพลวัตของการธำรงและการปรับตัวของชาวจีนในสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า "ความเป็นจีนในไทย" นั้นเป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแบบหยุดนิ่ง แต่เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างและต่อรอง (negotiated identity) ในพื้นที่พลัดถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2. แนวคิดความเป็นลูกผสม (Hybridity) และพื้นที่ที่สาม (Third Space)

Bhabha (1994) เสนอแนวคิดความเป็นลูกผสม (hybridity) และพื้นที่ที่สาม (third space) เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ในบริบทหลังอาณานิคม Bhabha มองว่าอัตลักษณ์มิได้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสองวัฒนธรรมอย่างง่าย หากเกิดขึ้นในพื้นที่ "ระหว่าง" ที่เปิดโอกาสให้เกิดความหมายใหม่ที่ไม่อาจลดทอนลงเป็นเพียงส่วนผสมของวัฒนธรรมต้นทาง

ในบริบทจีนโพ้นทะเลในไทย แนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนมิได้เป็นเพียง "จีน + ไทย" หากเป็นรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะ เกิดจากการเจรจาต่อรองระหว่างความทรงจำทางวัฒนธรรม การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจีนโพ้นทะเลและการถ่ายทอดวัฒนธรรม

งานวิจัยเกี่ยวกับจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) กระบวนการกลมกลืนและการถูกกลืนทางวัฒนธรรม (2) การถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมข้ามรุ่น และ (3) อัตลักษณ์ลูกผสมและการเจรจาต่อรองทางวัฒนธรรม

กระบวนการกลมกลืนและการถูกกลืนทางวัฒนธรรม Skinner (1957) ในงานวิจัยเรื่อง Chinese Society in Thailand ศึกษากระบวนการกลมกลืนของชาวจีนในสังคมไทย พบว่าชาวจีนในไทยมีอัตราการกลมกลืนสูงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากนโยบายรัฐที่เปิดกว้างและโครงสร้างสังคมไทยที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ เกษียร เตชะพีระ (2537) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า "จีนในไทย" มิได้เป็นเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ผู้อพยพ หากเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการเมืองไทยสมัยใหม่ นอกจากนี้ เกษียรเสนอว่า กระบวนการกลมกลืนของชาวจีนในประเทศไทยมิได้หยุดยั้งการสูญเสียอัตลักษณ์ หากเป็นการปรับตัวเชิงโครงสร้างภายใต้บริบทของราชอาณาจักรไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกลมกลืนของชาวจีนในไทยเป็น "การกลมกลืนเชิงโครงสร้าง" ที่ชาวจีนสามารถเข้าถึงระบบเศรษฐกิจและการเมือง แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ในระดับครอบครัว

การถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมข้ามรุ่น นิธิ นิธิยุวศรีวงศ์ (2545) ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนจีนกับสังคมไทยในประวัติศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นว่าความเป็น "จีน" ในประเทศไทยมิได้ดำรงอยู่ในลักษณะคงที่ แต่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุคสมัย แนวคิดของนิธินิธิยุวศรีวงศ์ชี้ว่า ความเป็น "จีน" ในสังคมไทยถูกถ่ายทอดผ่านครอบครัว พิธีกรรม และความสัมพันธ์ข้ามรุ่นหลังจะไม่สามารถใช้ภาษาจีนได้แล้ว งานวิจัยของ ธนศ วังศ์ยานนาวา (2558) ซึ่งศึกษาประเด็นทุนวัฒนธรรมและความทรงจำในชุมชนเมือง ได้เสนอและยืนยันว่าครอบครัวและพิธีกรรมเป็น "พื้นที่หลัก" ในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและภาษา แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสังเกตที่ว่าชุมชนชาวจีนในไทยอาจถูกกลมกลืนในด้านภาษาและการศึกษา แต่ยังคงรักษาแกนวัฒนธรรมผ่านระบบเครือญาติ พิธีกรรม และความทรงจำร่วมของครอบครัว ในขณะที่ ปริญา มงคลพาณิชย์ และ ชุตินันท์ ชุมเจริญ (2565) ศึกษาพบว่า นักเรียนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่รับรู้อัตลักษณ์จีนผ่านประเพณีและอาหารมากกว่าภาษา สะท้อนการเปลี่ยนแปลงช่องทางการถ่ายทอดวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ลูกผสมและการเจรจาต่อรองทางวัฒนธรรม รัชกฤษ วงษ์วิลาส (2566) ศึกษาคนจีนโพ้นทะเลกับอัตลักษณ์ชายขอบในกวีนิพนธ์ของเจิ้งซิน พบว่า อัตลักษณ์จีนโพ้นทะเลถูกนำเสนอในฐานะ "ชายขอบ" ที่ต้องเจรจาต่อรองกับวัฒนธรรมหลักตลอดเวลา นันทภัชอร ภูมิธรรมรัตน์ (2566) ศึกษาการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีน ในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ พบว่า นักเขียนสตรีใช้นวนิยายเป็นพื้นที่สร้างและต่อรองอัตลักษณ์ โดยนำเสนอความเป็นจีน

ในรูปแบบที่ "ยอมรับได้" ในสังคมไทย งานวิจัยเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าสื่อมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำและนิยามความหมายของความเป็นจีนโพ้นทะเลในบริบทไทย

จากการสังเคราะห์งานวิจัยข้างต้น พบว่ายังมีช่องว่างทางวิชาการในการศึกษาอัตลักษณ์จีนโพ้นทะเลผ่านสื่อภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะในมิติความสัมพันธ์ข้ามรุ่นและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การศึกษาภาพยนตร์เรื่อง "หลานม่า" จึงมีส่วนช่วยเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แนวทางการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) เพื่อศึกษาภาพยนตร์ "หลานม่า" ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ประกอบสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ของจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย แนวทางดังกล่าวอยู่บนสมมติฐานว่าภาพยนตร์มิได้เป็นเพียงสื่อบันเทิง หากเป็นพื้นที่วาทกรรมที่ผลิตซ้ำและกำหนดความหมายของอัตลักษณ์ในระดับสาธารณะ

2. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ภาพยนตร์เรื่อง "หลานม่า" ซึ่งออกฉายในปี พ.ศ. 2567 และผลิตโดยบริษัท จีดีเอช ห้าห้าเก้า จำกัด ถูกเลือกเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นภาพยนตร์ไทยร่วมสมัยที่นำเสนอความสัมพันธ์ข้ามรุ่นในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนอย่างชัดเจน และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจีนปรากฏอย่างต่อเนื่องตลอดเรื่อง ซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์เชิงอัตลักษณ์ ผู้วิจัยรับชมภาพยนตร์ซ้ำจำนวน 5 รอบ และจดบันทึกฉากที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวัฒนธรรมจีนอย่างละเอียด

3. เกณฑ์การคัดเลือกฉากวิเคราะห์

การคัดเลือกฉากใช้เกณฑ์พิจารณาจากความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเล โดยเน้นฉากที่สะท้อนมิติต่อไปนี้

- 3.1 พิธีกรรมและความเชื่อ ฉากที่แสดงพิธีกรรมจีน เช่น การไหว้บรรพบุรุษ พิธีงัดเต็ก หรือพิธีฮวงซุ้ย
- 3.2 ระบบเครือญาติ ฉากที่แสดงโครงสร้างครอบครัว การเรียกญาติ ลำดับอาวุโส
- 3.3 ความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ฉากที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "อาม่า" กับลูกหลาน
- 3.4 การต่อรองทางวัฒนธรรม ฉากที่แสดงความขัดแย้งหรือการประนีประนอมระหว่างคนต่างรุ่น

4. ฉากที่คัดเลือกเพื่อการวิเคราะห์

จากการรับชมและคัดกรองอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยคัดเลือกฉากสำคัญ จำนวน 12 ฉาก จำแนกตามมิติการวิเคราะห์ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ฉากที่คัดเลือกเพื่อการวิเคราะห์

มิติ	ฉากที่วิเคราะห์	ประเด็นวิเคราะห์
พิธีกรรมและ ความเชื่อ	1. ฉากพิธีงัดเตี๊ยมในงานศพ	การสืบทอดพิธีกรรมจีน
	2. ฉากการเลือกทำเลฮวงจุ้ยตามหลักฮวงจุ้ย	ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย
	3. ฉากการไหว้เจ้าแม่กวนอิมและงัดเนื้อวัว	การผสมผสานทางศาสนา
ระบบเครือญาติ	4. ฉากการรวมตัวของครอบครัวในวันสำคัญ	โครงสร้างครอบครัวขยาย
	5. ฉากการเรียกญาติและลำดับอาวุโส	ระบบการเรียกญาติแบบจีน
	6. ฉากการแบ่งมรดกและการดูแลผู้สูงอายุ	ค่านิยมความกตัญญู
ความสัมพันธ์ ข้ามรุ่น	7. ฉากการดูแลอาม่าในยามเจ็บป่วย	การแสดงความกตัญญู
	8. ฉากการเรียนรู้การทำอาหาร (โจ๊ก) จากอาม่า	การถ่ายทอดวัฒนธรรมอาหาร
	9. ฉากการสนทนาเรื่องอดีตและความทรงจำ	การส่งต่อความทรงจำร่วม
การต่อรอง ทางวัฒนธรรม	10. ฉากความขัดแย้งระหว่างรุ่นเรื่องอาชีพ	ความตึงเครียดของค่านิยม
	11. ฉากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเอ็ม	การนิยามอัตลักษณ์ใหม่
	12. ฉากจบ การตัดสินใจของเอ็ม	การยอมรับรากเหง้า

5. กรอบการวิเคราะห์

การวิเคราะห์มุ่งองค์ประกอบหลักของภาพยนตร์ ได้แก่ (1) โครงสร้างเรื่องเล่า (narrative structure) (2) การสร้างตัวละคร (character construction) (3) ฉาก พิธีกรรมและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และ (4) บทสนทนา โดยอาศัยกรอบทฤษฎีการศึกษาการพลัดถิ่น และความเป็นพลัดถิ่นในการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การถ่ายทอดและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมข้ามรุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่าง "อาม่า" กับ "เอ็ม" ในภาพยนตร์แสดงให้เห็นพลวัตของการถ่ายทอดอัตลักษณ์ข้ามรุ่นอย่างชัดเจน ในช่วงต้นเรื่อง เอ็มเข้าหาอาม่าด้วยแรงจูงใจทางวัตถุ คือความหวังจะได้รับมรดกบ้านมูลค่าสี่ล้านบาท แต่ผ่านกระบวนการดูแลอย่างใกล้ชิดในชีวิตประจำวัน เขาได้เรียนรู้และซึมซับค่านิยมทางวัฒนธรรมหลายประการ

1.1 ฉากการเรียนรู้การทำโจ๊ก ในฉากที่อาม่าสอนเอ็มทำโจ๊ก (粥) ขยาย ปรากฏบทสนทนาที่อาม่าบอกสูตรลับของครอบครัว ได้แก่ การใส่กระดูกหมูต้มนาน 4 ชั่วโมง การคนข้าวในหม้อทวนเข็มนาฬิกา และการปรุงรสด้วยน้ำมันงา ฉากนี้มีใช้เพียงการถ่ายทอดทักษะการทำอาหาร หากเป็นสัญลักษณ์ของการส่งต่อวัฒนธรรมและความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น โจ๊กในบริบทนี้จึงเป็น "สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม" (cultural signifier) ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน

1.2 ฉากการสนทนาเรื่องอดีต ในฉากที่เอ๋มนั่งฟังอำมาเล่าเรื่องราวการอพยพจากเมืองจีน มาตั้งรกรากในไทย อำมาเล่าถึงความยากลำบากในการเริ่มต้นขายโจ๊กที่ตลาดสำเพ็ง การถูกกีดกันจากพ่อค้าไทย และการค่อย ๆ สร้างตัวจนมีร้านเป็นของตนเอง เรื่องเล่าเหล่านี้ทำหน้าที่ถ่ายทอด "ความทรงจำร่วม" (collective memory) ของชาวจีนอพยพให้แก่คนรุ่นหลาน

1.3 ค่านิยมที่ถูกถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ข้ามรุ่นประกอบด้วย

1.3.1 ความกตัญญู (孝) ค่านิยมหลักในวัฒนธรรมจีนที่เน้นการเคารพและดูแลผู้อาวุโสปรากฏชัดในฉากที่เอ๋มเปลี่ยนจากการดูแลอำมาเพื่อหวังมรดก มาเป็นคอยดูแลด้วยความรัก และห่วงใยอย่างแท้จริง

1.3.2 ความสำคัญของครอบครัว การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในครอบครัวเหนือผลประโยชน์ส่วนตน

1.3.3 การสืบทอดกิจการครอบครัว แม้เอ๋มมีความฝันเป็นนักแสดงแต่ในท้ายที่สุดก็ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางอาชีพที่อำมาสร้างไว้

2. บทบาทของพิธีกรรม ความเชื่อ และระบบเครือญาติในการธำรงรักษาอัตลักษณ์

ผลการศึกษาพบว่า ภาพยนตร์ "หลานม่า" ได้ทำหน้าที่ไม่เพียงถ่ายทอดเรื่องราวครอบครัว หากเป็นพื้นที่ของการประกอบสร้างค่านิยมทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของจีนโพ้นทะเลในสังคมไทยร่วมสมัย แม้ชุมชนจีนในประเทศไทยจะผ่านกระบวนการกลืนชาติในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันส่งผลให้การปิดกั้นชนจีนและจำกัดการใช้ภาษาจีนในพื้นที่สาธารณะ แต่พิธีกรรมสำคัญบางประการก็ยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในระดับครอบครัว ในภาพยนตร์ปรากฏพิธีกรรมที่สะท้อนการธำรงรักษาอัตลักษณ์จีน ดังนี้

2.1 พิธีฝังเด็ก (葬兒) ในฉากงานศพ ปรากฏพิธีฝังเด็กซึ่งเป็นพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลตามประเพณีจีน เมื่อมีพระจีน (道士) ทำพิธีสวดมนต์และเผากระดาษเงินกระดาษทอง ที่น่าสังเกตคือพิธีฝังเด็กในไทยมีลักษณะผสมผสานกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีการนิมนต์พระสงฆ์ไทยมาสวดคัมภีร์ ซึ่งแตกต่างจากพิธีฝังเด็กในจีนแผ่นดินใหญ่ที่มักใช้พิธีกรรมเต๋าหรือพุทธมหายานล้วน แต่พิธีฝังเด็กในฉากกล่าวได้ว่า เป็นพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลตามประเพณีจีน ซึ่งปรากฏในฉากงานศพ แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดพิธีกรรมข้ามรุ่น ในขณะที่การเผากระดาษเงินกระดาษทองและบ้านกระดาษ ความเชื่อเรื่องการส่งสิ่งของให้ผู้ล่วงลับ และการจัดลำดับเครือญาติผ่านเครื่องแต่งกาย คือ การแสดงสถานะและความสัมพันธ์ในครอบครัว

2.2 การเลือกทำเลฝังศพตามหลักฮวงจุ้ย (風水) เป็นความเชื่อเรื่องทำเลที่ดีสำหรับบรรพบุรุษ ในฉากที่ครอบครัวไปเลือกซื้อฮวงจุ้ย ปรากฏการปรึกษาซินแส (ผู้เชี่ยวชาญฮวงจุ้ย) เพื่อเลือกทำเลที่ดีที่สุดสำหรับบรรพบุรุษ ความเชื่อนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนโพ้นทะเลยังคงรักษาความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยไว้ แม้จะอยู่ในบริบทสังคมไทย อย่างไรก็ตาม รูปแบบสุสานในไทย

มีการปรับเปลี่ยนจากสุสานแบบจีนดั้งเดิมที่มักสร้างบนภูเขาให้หันหน้าลงสู่ที่ราบมาเป็นสุสานในพื้นที่ราบที่จัดระเบียบเป็นสัดส่วน การซื้อฮวงซุ้ย เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผ่านการจัดเตรียมสถานที่ฝังศพ

2.3 การนับถือเจ้าแม่กวนอิมและการงดบริโภคนเนื้อวัว ตัวละครอามาปฏิบัติตนตามความเชื่อทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งการไหว้เจ้าแม่กวนอิมและการงดบริโภคนเนื้อวัว ซึ่งนี่ผสมผสานพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้านจีน ที่น่าสังเกตคือในจังหวัดแผ่นดินใหญ่ปัจจุบัน การงดเนื้อวัวมักจำกัดอยู่ในกลุ่มชาวพุทธเคร่งครัดหรือผู้ถือศีลกินเจ แต่ในชุมชนจีนโพ้นทะเลในไทย การงดเนื้อวัวยังคงแพร่หลายในครัวเรือนทั่วไป สะท้อนการรักษาประเพณีที่อาจเลือนหายไปในพื้นที่แม่

องค์ประกอบเหล่านี้สะท้อนสิ่งที่อาจเรียกว่า การกลมกลืนบางส่วน (partial assimilation) กล่าวคือ แม้มีการกลมกลืนในระดับโครงสร้างรัฐชาติ เช่น การใช้ภาษาไทยเป็นหลักและการศึกษาในระบบไทย แต่แกนกลางทางวัฒนธรรมยังได้รับการรักษาไว้ในระดับครอบครัวและพิธีกรรม

3. พลวัตของการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ภาพยนตร์แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของจีนโพ้นทะเลในไทยมิได้ดำรงอยู่ในรูปแบบ "จีนบริสุทธิ์" หากพัฒนาเป็นรูปแบบลูกผสม (hybrid identity) ที่ผสมผสานองค์ประกอบทั้งจีนและไทย ตัวอย่างที่ชัดเจนปรากฏในหลายฉากดังนี้

3.1 มิติทางศาสนา การนับถือเจ้าแม่กวนอิมของอามาผสมผสานกับการทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ไทย ในฉากหนึ่ง อามาไปบิณฑบาตที่วัดไทยพร้อมกับไหว้ศาลเจ้าจีน แสดงให้เห็นการปฏิบัติทางศาสนาแบบลูกผสมที่ไม่แยกแยะ

3.2 มิติทางภาษา ตัวละครในภาพยนตร์ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก แต่ยังคงใช้คำเรียกญาติแบบจีน เช่น "อามา" "อาตง" "กู่" สะท้อนการรักษาภาษาจีนในการรักษาคำเรียกญาติโดยเฉพาะ (kinship terms) แม้จะสูญเสียความสามารถในการสื่อสารภาษาจีนโดยทั่วไป

3.3 มิติทางอาหาร โจ๊กในภาพยนตร์เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นจีนที่ถูก "ไทยไนซ์" (Thai-fied) โดยมีการปรับรสชาติให้เข้ากับลิ้นคนไทย เช่น การใส่พริกน้ำปลา ซึ่งไม่พบในโจ๊กจีนดั้งเดิม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Bhabha (1994) ที่มองว่าอัตลักษณ์ลูกผสมมิใช่เพียงการผสมผสานสองวัฒนธรรม หากเป็นการสร้างความหมายใหม่ใน "พื้นที่ระหว่าง" อัตลักษณ์ของตัวละครในภาพยนตร์จึงไม่อาจจำแนกได้ว่าเป็น "จีน" หรือ "ไทย" อย่างชัดเจน หากเป็นรูปแบบเฉพาะที่เกิดจากการเจรจาต่อรองระหว่างสองวัฒนธรรมตลอดหลายชั่วอายุคน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญหลายประการที่สอดคล้องและขยายความเข้าใจจากงานวิจัยที่มีนักวิจัยกล่าวไว้ก่อนหน้านี้ โดยสามารถอภิปรายตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมข้ามรุ่น

ข้อค้นพบเรื่องการถ่ายทอดค่านิยมความกตัญญูและวัฒนธรรมผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริญา มงคลพาณิชย์ และชุติมา เข้มเจริญ (2565) ที่พบว่า คนรุ่นใหม่ไทยเชื้อสายจีนรับรู้อัตลักษณ์จีนผ่านประเพณีและอาหารมากกว่าภาษา ฉากการสอนทำโจ๊กในภาพยนตร์จึงเป็นภาพสะท้อนของช่องทางการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เปลี่ยนมาพึ่งพาสื่อที่เน้นภาษาและการศึกษา มาเป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและความทรงจำร่วม

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเอ็มจากความรู้สึกมรดกสู่การใส่ใจความรัก สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการของ Hall (1996) ที่มองว่าอัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด หากเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

2. บทบาทของพิธีกรรม ความเชื่อ และระบบเครือญาติ

ประการแรก ข้อค้นพบเรื่อง "การกลมกลืนบางส่วน" สอดคล้องกับข้อเสนอของเกษียร เตชะพีระ (2537) ที่ว่าการกลมกลืนของจีนในไทยไม่ใช่การสูญเสียอัตลักษณ์ หากเป็นการปรับตัวเชิงโครงสร้าง ภาพยนตร์ "หลานม่า" ของให้ให้เห็นรูปธรรมของข้อเสนอนี้ กล่าวคือ ตัวละครในเรื่องใช้ภาษาไทยเป็นหลักและดำเนินชีวิตตามแบบแผนสังคมไทย แต่ยังคงรักษาพิธีกรรม และค่านิยมจีนในพื้นที่ส่วนตัว

ประการที่สอง ข้อค้นพบเรื่องบทบาทของครอบครัวและพิธีกรรมในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ สอดคล้องกับงานของธเนศ บัณฑิตยานาวา (2558) และ Clifford (1994) ที่เน้นว่าชุมชนพลัดถิ่นมักพัฒนาแบบแผนวัฒนธรรมในลักษณะ "สืบทอดข้ามถิ่น แต่ผ่านการปรับเปลี่ยนเชิงบริบท" (transplanted but transformed) พิธีกรรมที่ปรากฏในภาพยนตร์ เช่น กงเต็กและการเลือกฮวงซุ้ย ได้เป็นเครื่องจำลองพิธีกรรมจีนแผ่นดินใหญ่ทั้งหมด หากมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

3. ผลลัพธ์ของการผสมผสานทางวัฒนธรรม

ข้อค้นพบเรื่องอัตลักษณ์ลูกผสมสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชกฤช วงษ์วิลาส (2566) และ นันทภัชกร ภูมิธรรมรัตน์ (2566) ที่พบว่าสื่อมีบทบาทสำคัญในการสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน โดยมักนำเสนอความเป็นจีนในรูปแบบที่ "ยอมรับได้" ในสังคมไทย ภาพยนตร์ "หลานม่า" นำเสนอความเป็นจีนในรูปแบบ "น่ารัก" "อบอุ่น" และ "กตัญญู" ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมสังคมไทย การนำเสนอเช่นนี้อาจตีความได้ว่าเป็นการเจรจาต่อรองอัตลักษณ์ในระดับสาธารณะ โดยนำเสนอความเป็นจีนในรูปแบบที่ไม่ขัดแย้งกับความเป็นไทย

นอกจากนี้ ข้อค้นพบเรื่องการปรับเปลี่ยนประเพณีเงินให้เข้ากับบริบทไทย เช่น พิธีงเด็กที่ผสมผสานกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเถรวาท สอดคล้องกับทฤษฎีพื้นที่ที่สาม (third space) ของ Bhabha (1994) ที่มองว่าอัตลักษณ์ถูกผสมเกิดขึ้นในพื้นที่ "ระหว่าง" ที่สร้างความหมายใหม่ที่ไม้อาจลดทอนลงเป็นเพียงส่วนผสมของวัฒนธรรมต้นทาง

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ข้ามรุ่นระหว่างอาม่ากับเอ็มสะทอนพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ที่ซับซ้อน คนรุ่นใหม่มิได้ปฏิเสธรากเหง้าทางวัฒนธรรมโดยสิ้นเชิง หากเลือกตีความและปรับความหมายของรากเหง้าใหม่ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเอ็มสะทอนเรื่องเงินให้เห็นกระบวนการ "การค้นพบอัตลักษณ์" ที่สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ในฐานะกระบวนการ (Hall (1990) และ Bhabha (1994)

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาพยนตร์ "หลานม่า" ในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้เห็นว่าภาพยนตร์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำคัญของการประกอบสร้างและต่อรองอัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดและสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมข้ามรุ่น ความสัมพันธ์ระหว่าง "อาม่า" กับ "เอ็ม" เป็นช่องทางสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาความกตัญญู ความสำคัญของครอบครัว และการสืบทอดกิจการ โดยการเรียนรู้ผ่านวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การทำโจ๊ก มีความสำคัญมากกว่าการถ่ายทอดผ่านภาษา

2. บทบาทของพิธีกรรมและระบบเครือญาติ แม้ชุมชนจีนโพ้นทะเลจะผ่านกระบวนการกลืนทางโคสรูปร่าง แต่ยังคงรักษาแก่นวัฒนธรรมสำคัญไว้ผ่านพิธีกรรม ระบบเครือญาติ ความเชื่อ และค่านิยมเรื่องความกตัญญู เช่น กงเต็ก การเลือกฮวงซุ้ยตามหลักฮวงจุ้ย และการงดบริโภคเนื้อวัว โดยพิธีกรรมเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

3. พลวัตของการผสมผสานทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของจีนโพ้นทะเลในไทยพัฒนาเป็นรูปแบบลูกผสม (hybrid identity) ที่เกิดจากการเจรจาต่อรองระหว่างความเป็นจีนและความเป็นไทย มิใช่การผสมผสานอย่างง่าย ความสัมพันธ์ข้ามรุ่นเป็นพื้นที่สำคัญของการถ่ายทอด และต่อรองอัตลักษณ์ โดยคนรุ่นใหม่มิได้ปฏิเสธรากเหง้าทางวัฒนธรรม หากเลือกตีความและปรับความหมายใหม่ของรากเหง้าใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัย

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการ ประการแรก การวิเคราะห์มุ่งเน้นเฉพาะตัวบทภาพยนตร์ มิได้ศึกษาการรับรู้ของผู้ชมในเชิงปริมาณ ประการที่สอง ภาพยนตร์เรื่องนี้นำเสนอชุมชนจีนในบริบท

เมืองและชนชั้นกลาง ซึ่งอาจไม่สะท้อนความหลากหลายของจีนโพ้นทะเลในพื้นที่อื่น ประการที่สาม การศึกษาใช้กรณีศึกษาเพียงเรื่องเดียว ซึ่งอาจจำกัดความสามารถในการสรุปผลทั่วไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบภาพตัวแทนของจีนโพ้นทะเลในภาพยนตร์ไทยหลายเรื่อง เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของการนำเสนอ
2. ควรมีการศึกษาการรับรู้ของผู้ชมที่มีเชื้อสายจีนต่อภาพตัวแทนในภาพยนตร์
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการนำเสนอจีนโพ้นทะเลในสื่อไทยกับสื่อในประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2537). *จีนในสยาม*. มติชน.
- ธนศ วงศ์ยานนาวา. (2558). *ทุนวัฒนธรรมกับความทรงจำในสังคมเมือง*. ศยาม.
- นันทภัชกร ภูมิธรรมรัตน์. (2566). *การเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์โดยนักเขียนสตรี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ชั้นบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). *ความเป็นจีนในสังคมไทย*. มติชน.
- ปริญญา มงคลพาณิชย์ และณัฏฐิมา เข้มแข็ง (2565). *การศึกษามุมมองที่มีต่ออัตลักษณ์จีนในสังคมไทยของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญพิสุทธิ์ วิจิตรภรณ์. (2559). *รัฐไทยกับคนจีน พ.ศ. 2475-2487 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ชั้นบัณฑิต)*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชฎาภ ชวษวิลาศ. (2566). คนจีนโพ้นทะเลกับอัตลักษณ์ชายขอบในกวีนิพนธ์ขนาดสั้นของเจิ้งซิน. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 23(2), 342-371. <https://doi.org/10.14456/lartstu.2023.43>
- สุริชัย หิรัญแก้ว. (2549). *ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในสังคมไทย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยานนท์ กาญจนพันธุ์. (2553). *อัตลักษณ์และชาติพันธุ์ในสังคมไทย*. มติชน.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Clifford, J. (1994). *Diasporas*. *Cultural Anthropology*, 9(3), 302-338.

Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222-237). Lawrence & Wishart.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.

Ma, T. (2015). Chinese migration and settlement in Thailand. *Asian Ethnicity*, 16(4), 457-479.

Skinner, G. W. (1957). *Chinese society in Thailand: An analytical history*. Cornell University Press.

RETRACTED